

ZAKŁAD SŁUŻBY KRYMINALNEJ

143

MATERIAŁY DYDAKTYCZNE

Mirosław Śrubka

FORMY POPEŁNIENIA PRZESTĘPSTWA

CENTRUM SZKOLENIA POLICJI

Legionowo 2015

Korekta, skład i druk:
Wydział Wydawnictw i Poligrafii
Centrum Szkolenia Policji w Legionowie
Nakład 61 egz.

Spis treści

Wstęp	5
I. Formy stadialne przestępstwa	7
1. Przygotowanie	7
2. Usiłowanie	9
3. Dokonanie	10
II. Formy zjawiskowe przestępstwa	11
1. Sprawstwo	11
2. Podżeganie	13
3. Pomocnictwo	14
Bibliografia	16

Opracowanie jest przeznaczone przede wszystkim dla słuchaczy szkolenia podstawowego zawodowego jako materiał dydaktyczny z zakresu form popełnienia przestępstwa. W niniejszej pracy zostały scharakteryzowane stadialne i zjawiskowe formy popełnienia przestępstwa oraz zasady odpowiedzialności karnej za nie.

Autor ma nadzieję, że publikacja ta pozwoli słuchaczom szkolenia podstawowego na lepsze zrozumienie tego zagadnienia obejmującego część ogólną prawa karnego materialnego.

I. Formy stadialne przestępstwa

Etapy realizacji przestępstwa nazywane są formami stadialnymi. W przypadku przestępstwa umyślnego punktem wyjścia do jego dokonania jest zamiar popełnienia czynu. Z uwagi na to, że przestępstwem – zgodnie z definicją – może być tylko czyn człowieka, czyli uzewnętrzniowane zachowanie, sam zamiar będący procesem myślowym nie stanowi jeszcze formy stadialnej. Do form stadialnych popełnienia przestępstwa należą:

- przygotowanie,
- usiłowanie,
- dokonanie.

W przypadku przestępstw nieumyślnych występuje wyłącznie dokonanie.

1. Przygotowanie

Przygotowanie stanowi pierwszą w kolejności postać stadialną realizacji przestępstwa. Polega ono na tym, że sprawca w celu popełnienia czynu zabronionego podejmuje czynności mające stworzyć warunki do przedsięwzięcia czynu zmierzającego bezpośrednio do jego dokonania. W art. 16 § 1 kk wskazano czynności, które w szczególności są podejmowane w ramach przygotowania. Należy do nich:

- 1) przygotowanie w znaczeniu ścisłym:
 - a) przygotowanie rzeczowe (fizyczne) polegające na tym, że sprawca uzyskuje lub przysposabia środki,
 - b) przygotowanie intelektualne polegające na tym, że sprawca zbiera informacje lub sporządza plan działania,
- 2) wejście w porozumienie z inną osobą, czyli przygotowanie w formie personalnej, które polega na tym, że dwie osoby lub więcej osób podejmuje decyzję o popełnieniu w przyszłości konkretnego przestępstwa.

Strona podmiotowa przygotowania przejawia się w zamiarze bezpośrednim. Przygotowanie wymaga podjęcia działań, a zatem nie jest możliwe przygotowanie przez zaniechanie. Przygotowanie może być czynione przez jedną osobę lub więcej osób. Użyte sformułowanie w szczególności wskazuje, że mogą wystąpić również inne czynności o charakterze przygotowawczym.

W przypadku przygotowania realizowanego przez więcej niż jedną osobę co najmniej dwie osoby wchodzi w porozumienie celem popełnienia przestępstwa. Zgodnie z orzecnictwem należy przyjąć, że „(...) art. 16 § 1 kk z 1997 r. wymaga, aby wejście w porozumienie stanowiło obiektywne ułatwienie w realizacji czynu zabronionego, przez stworzenie warunków do przedsięwzięcia czynności zmierzających bezpośrednio do dokonania tegoż czynu. Tym

samym porozumienie z inną osobą (osobami) musi obejmować nie tylko podjęcie decyzji o popełnieniu czynu zabronionego, ale i omówienie podziału ról wykonawczych”¹.

Wejście w porozumienie (art. 16 § 1 kk) dotyczy osób, które mają już wolę popełnienia przestępstwa, a ich porozumienie polega jedynie na uwzględnieniu okoliczności niezbędnych do jego dokonania. Jeśli jedna z tych osób takiej woli (zamiaru) nie miała i sprawca przygotowujący przestępstwo swoimi zabiegami zmierzał, by taką wolę w niej wzbudzić, będzie ponosił odpowiedzialność za podżeganie do popełnienia czynu zabronionego².

Należy uznać, że wchodzi w porozumienie nie tylko ten, kto uczestniczy w jego nawiązaniu, lecz także ten, kto przystępuje do już istniejącego porozumienia. Oczywiście wejście w porozumienie nie wymaga szczególnej formy, nie jest istotne, czy zostało ono zawarte ustnie czy pisemnie.

Czas trwania porozumienia może być zróżnicowany – może być krótko- lub długo-trwałe. Porozumienie może mieć na celu popełnienie jednego lub kilku przestępstw. Wejście w porozumienie musi być wyrazem rzeczywistego zamiaru, nie może polegać na pozornej deklaracji.

Uzyskanie należy rozumieć jako wejście w posiadanie środków do popełnienia przestępstwa. Wejście w posiadanie może wystąpić w formie legalnej, np. zakup, jak i nielegalnej, np. kradzież.

Przysposobienie polega na dokonaniu zmian lub przeróbek uzdatniających dane środki do tego, by stały się narzędziem do przestępstwa.

Zgodnie z treścią art. 16 § 2 kk przygotowanie jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi.

Kodeks karny przewiduje karalność przygotowania w następujących przypadkach: art. 117 § 2, art. 118 § 3, art. 127 § 2, art. 128 § 2, art. 140 § 3, art. 168 (przygotowania do przestępstw określonych w art. 163 § 1, art. 165 § 1, art. 166 § 1 lub w art. 167 § 1), 175, art. 189a § 2, art. 252 § 3, art. 270 § 3, art. 310 § 4, art. 339 § 4.

Zgodnie z treścią art. 17 § 1 kk nie podlega karze za przygotowanie ten, kto dobrowolnie od niego odstąpił, w szczególności zniszczył przygotowane środki lub zapobiegł skorzystaniu z nich w przyszłości, a w razie wejścia w porozumienie z inną osobą w celu popełnienia czynu zabronionego nie podlega karze ten, kto nadto podjął istotne starania zmierzające do zapobieżenia dokonaniu.

O dobrowolności odstąpienia od przygotowania można mówić tylko wtedy, gdy sprawca, mając możliwość osiągnięcia zamierzonego celu, przerywa akcję przygotowaną, bo porzucił zamiar popełnienia przestępstwa. Nie ma dobrowolności, gdy sprawca zostaje zmuszony do przerywania akcji w wyniku pojawienia się przeszkód zewnętrznych.

Warunkiem przyjęcia bezkarności przygotowania jest realne i dostrzegalne z zewnątrz zachowanie się sprawcy wskazujące jednoznacznie na odstąpienie od zamiaru dokonania przestępstwa³.

W przypadku przygotowania polegającego na wejściu w porozumienie z inną osobą podjęcie istotnych starań zmierzających do zapobieżenia dokonaniu nie oznacza, że zapobieżenie

¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 6 października 2000 r., II AKa 138/99, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2001, nr 5, poz. 23.

² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 marca 2006 r., II AKa 31/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, z. 4, poz. 32.

³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1970 r., IV KR 191/70, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 1, poz. 3.

to musi być skuteczne. Wystarczy, że w celu zapobieżenia sprawca podejmie starania, które zostaną uznane za istotne.

Art. 17 § 2 kk wskazuje, że nie podlega karze za przygotowanie osoba, do której stosuje się art. 15 § 1 kk. Oznacza to, że gdy nastąpi już etap usiłowania, to odpowiedzialność za przygotowanie nie wchodzi w grę także wtedy, gdy usiłowanie z powodu dobrowolnego odstąpienia od czynu lub zapobieżenia skutkowi pozostaje bezkarne.

2. Usiłowanie

Usiłowaniem jest zachowanie podjęte w zamiarze popełnienia czynu zabronionego i bezpośrednio zmierzające do jego dokonania, które jednak nie następuje.

Wyróżniamy następujące znamiona usiłowania:

- zamiar popełnienia czynu zabronionego,
- zachowanie zmierzające bezpośrednio ku dokonaniu,
- brak dokonania.

Powszechnie przyjmuje się, że stosownie do brzmienia art. 13 § 1 kk („kto w zamiarze”) usiłowanie jest możliwe w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym. Natomiast jeżeli ustawa wymaga dla dokonania danego przestępstwa istnienia zamiaru bezpośredniego, to również dotyczy to usiłowania.

Użyte wyrażenie „zachowanie zmierzające bezpośrednio do dokonania” wskazuje, że możliwe jest nie tylko usiłowanie przestępstw z działania, ale i z zaniechania. Oczywiście w przypadku zaniechania koniecznym warunkiem jest to, aby na sprawcy ciążył prawny, szczególnie obowiązek zapobiegnięcia skutkowi (art. 2 kk).

Usiłowanie od przygotowania, jako bardziej odległego stadium, różni się bezpośredniością. Bezpośredniość, która decyduje, że należy przyjąć, iż mamy do czynienia z usiłowaniem, ma miejsce wówczas, gdy biorąc za podstawę zamiar sprawcy i oceniając jego zachowanie, można stwierdzić, że stanowi ono już ostatnią fazę zmierzającą do realizacji tego zamiaru. Bezpośredniość jest zachowana również wtedy, gdy uzyskanie zamierzonego skutku jest uzależnione od postępowania jeszcze innych osób.

Brak dokonania jest tzw. elementem negatywnym usiłowania. W przypadku przestępstw formalnych dokonanie odbywa się z chwilą realizacji znamienia czasownikowego, natomiast w przypadku przestępstw materialnych – z chwilą nastąpienia określonego w przepisie skutku. Można wyróżnić usiłowanie ukończone (zupełne), które ma miejsce wtedy, gdy sprawca zrealizował wszystkie czynności mające prowadzić do realizacji zamiaru, ale nie osiągnął skutku, oraz nieukończone (niezupełne), gdy nie ukończył ostatniej czynności bezpośrednio zmierzającej do dokonania. Usiłowanie nieukończone może wystąpić zarówno w przypadku przestępstw formalnych, jak i materialnych, natomiast ukończone – (w zasadzie) tylko przy przestępstwach materialnych.

W art. 13 § 1 kk jest mowa o usiłowaniu udolnym. Natomiast § 2 tego artykułu rozszerza formułę usiłowania na tzw. usiłowanie nieudolne, które ma miejsce wówczas, gdy dokonanie przestępstwa od samego początku jest niemożliwe, a sprawca sobie tego nie uświadamia. Karalność usiłowania nieudolnego ograniczono do dwóch przypadków:

- 1) brak przedmiotu nadającego się do popełnienia na nim czynu zabronionego,
- 2) użycie środka nienadającego się do popełnienia czynu zabronionego.

Wynika zatem z tego, iż pozostałe przypadki usiłowania nieudolnego, np. użycie niewłaściwego sposobu, są w aktualnym stanie prawnym bezkarne.

Brak przedmiotu wystąpi na przykład w sytuacji włamania do pustej kasy pancерnej, zaś użycie niewłaściwego środka – przy próbie otrucia kogoś substancją niemającą trujących właściwości czy usiłowaniu zastrzelenia drugiej osoby ze straszaka, którego sprawca używa, myśląc, że to broń palna.

Wymiar kary za usiłowanie następuje w tych samych granicach zagrożenia co za dokonanie danego przestępstwa (art. 14 § 1 kk). Powyższe dotyczy zarówno kar, jak i środków karnych. Ustalając wymiar kary, sąd uwzględnia między innymi stopień społecznej szkodliwości czynu (art. 53 § 1 kk), który zazwyczaj jest niższy przy usiłowaniu (np. z uwagi na brak skutku).

W przypadku usiłowania nieudolnego sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 14 § 2 kk).

Nie podlega karze za usiłowanie, kto dobrowolnie odstąpił od dokonania lub zapobiegł skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego (art. 15 § 1 kk). Dobrowolne odstąpienie zachodzi, gdy sprawca, który ma możliwość zrealizowania swego zamiaru, po rozpoczęciu działania zmierzającego bezpośrednio do dokonania zaprzestanie z własnej woli dalszych czynności niezbędnych do wypełnienia ustawowych znamion zamierzonego przestępstwa. Z własnej woli oznacza, że odstąpienie nastąpiło bez jakichkolwiek nacisków sytuacyjnych lub przeszkód zewnętrznych.

Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do sprawcy, który dobrowolnie starał się zapobiec skutkowi stanowiącemu znamię czynu zabronionego (art. 15 § 2 kk).

3. Dokonanie

Dokonanie przestępstwa polega na zrealizowaniu wszystkich jego znamion ustawowych. Do dokonania przestępstwa materialnego konieczne jest wystąpienie skutku określonego w przepisie.

II. Formy zjawiskowe przestępstwa

Artykuł 18 kk zawiera ustawowe określenie form zjawiskowych popełnienia czynu zabronionego. Pojęcie to obejmuje zarówno sprawstwo w wąskim znaczeniu, tzn. sprawcze formy zjawiskowe, czyli sprawstwo pojedyncze (jednosprawstwo), współsprawstwo, sprawstwo kierownicze i sprawstwo polecające (tzw. sprawstwa niewykonawcze), jak również podżeganie i pomocnictwo. Dwa ostatnie są niesprawczymi formami zjawiskowymi czynu zabronionego.

Do form zjawiskowych przestępstwa zalicza się:

- 1) sprawstwo (w różnych formach) – art. 18 § 1 kk,
- 2) podżeganie – art. 18 § 2 kk,
- 3) pomocnictwo – art. 18 § 3 kk.

1. Sprawstwo

Jednosprawcą (sprawcą pojedynczym) jest ten, kto sam osobiście wykonuje czyn zabroniony. Nie ma znaczenia dla przyjęcia jednosprawstwa to, że w konkretnym stanie faktycznym wystąpił także sprawca kierowniczy, polecający, podżegacz lub pomocnik.

Współsprawstwo polega na wspólnym wykonaniu czynu zabronionego przez co najmniej dwie osoby pozostające w porozumieniu. Podstawowymi elementami współsprawstwa są wspólne wykonanie znamion czynu zabronionego oraz zachodzące między współsprawcami porozumienie, które powinno obejmować realizację całości ustawowych znamion czynu zabronionego. Może mieć ono charakter wyraźny lub dorozumiany. Istotna jest wzajemna akceptacja wspólnego popełniania przestępstwa. Porozumienie powinno istnieć w czasie popełniania czynu zabronionego. Może zostać zawarte przed czynem lub nawet w jego trakcie.

Możliwa jest sytuacja, że w trakcie popełniania czynu zabronionego w formie jednosprawstwa do sprawcy dołączy inna osoba, zostanie między nimi zawarte porozumienie dotyczące wspólnego popełnienia czynu zabronionego i taki czyn te osoby popełnią wspólnie. Mamy wówczas do czynienia ze współsprawstwem sukcesywnym. Współsprawca sukcesywny odpowiada tylko za to, w czym współdziałał.

Współsprawstwo może polegać albo na wielosprawstwie, albo mieć charakter współsprawstwa właściwego. Wielosprawstwo polega na tym, że każdy współsprawca wypełnia wszystkie ustawowe znamiona czynu zabronionego. W wypadku współsprawstwa właściwego poszczególni współsprawcy nie realizują wszystkich znamion czynu zabronionego.

Ze współsprawstwem mamy do czynienia tylko w odniesieniu do czynu będącego przedmiotem porozumienia. W wypadku kiedy część współsprawców dopuszcza się zachowań nieobjętych porozumieniem, pozostali za nie nie odpowiadają. Taką sytuację nazywa się ekscesem współsprawcy.

Należy pamiętać, że brak porozumienia przesądza o niemożności przyjęcia współsprawstwa. W przypadku kiedy kilku sprawców dopuszcza się w jednym czasie i miejscu takich samych czynów, jednak nieobjętych porozumieniem, ma miejsce sprawstwo równoległe (koincydentalne).

Możliwe jest popełnienie w ramach współsprawstwa zarówno przestępstwa umyślnego, jak i nieumyślnego. W wypadku tego drugiego porozumienie obejmuje wspólne naruszenie reguł ostrożności wiążące się z przewidywaniem lub możliwością przewidzenia popełnienia czynu zabronionego. Współsprawstwo jest możliwe zarówno w wypadku przestępstw z działania, jak i z zaniechania.

Sprawstwo kierownicze polega na kierowaniu wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę (osoby). Jest ono szczególną postacią sprawstwa, w której nie mamy do czynienia z bezpośrednią realizacją znamion czynu zabronionego. Sprawca kierowniczy musi mieć faktyczną możliwość panowania nad rozwojem i przebiegiem bezprawnej akcji. Od decyzji kierującego zależy rozpoczęcie i prowadzenie, a także ewentualne przerwanie akcji. Kierujący przestępstwem to ten, kto panuje nad czynnościami osób popełniających przestępstwo i w którego mocy jest decydowanie o zachowaniu bezpośrednich sprawców oraz bezpośrednio wpływanie na wykonawców czynu zabronionego. W przypadku braku formuły sprawstwa kierowniczego zachowanie podmiotu kierującego wykonaniem czynu zabronionego przez inną osobę mogłoby być traktowane jako podżeganie lub/i pomocnictwo.

Sprawstwo polecające polega na poleceniu innej osobie wykonania czynu zabronionego z wykorzystaniem istniejącego bezpośredniego stosunku uzależnienia między sprawcą polecającym a tą osobą. Uzależnienie innej osoby od sprawcy polecającego może mieć charakter formalny lub faktyczny. Musi ono istnieć i sprowadza się do tego, że sprawca polecający ma realną władzę nad inną osobą. Chodzi tu o taki rodzaj podporządkowania, zależności czy szczególnego położenia osoby, wobec której sprawca kieruje polecenie, który powoduje, że wykonanie tego polecenia jawi się tej osobie jako konieczność, z kolei zaś odmowa wiąże się z negatywnymi dla niego skutkami, np. utratą środków utrzymania, dachu nad głową, możliwości uczenia się, pracy, utratą zdrowia, spełnieniem groźby. Bez znaczenia jest forma, w jakiej zostaje wydane polecenie, powinno jednak być ono wyraźne i jednoznaczne.

Jeżeli nie istnieje stosunek zależności, zlecenie wykonania czynu zabronionego innej osobie za wynagrodzenie nie jest sprawstwem polecającym. W takim wypadku zachodzi podżeganie.

Współsprawstwo (uczestnictwo) konieczne – do popełnienia niektórych typów przestępstw jest konieczne występowanie lub współdziałanie w zdarzeniu więcej niż jednej osoby, np. udział w bójce, w pobiciu – art. 158 kk. Tacy uczestnicy w trakcie trwającego już starcia nie ponoszą odpowiedzialności za pomocnictwo lub podżeganie, nawet jeżeli ułatwiają sprawcy popełnienie przestępstwa lub do niego nakłaniają. W takiej sytuacji te osoby ponoszą odpowiedzialność za współsprawstwo.

Zgodnie z treścią art. 20 kk każdy ze współdziałających w popełnieniu czynu zabronionego odpowiada w granicach swojej umyślności lub nieumyślności niezależnie od odpowiedzialności pozostałych współdziałających.

Okoliczności osobiste, wyłączające lub łagodzące albo zaostrzające odpowiedzialność karną są uwzględniane tylko w stosunku do osoby, której dotyczą. Jeżeli okoliczność osobista dotycząca sprawcy, wpływająca chociażby tylko na wyższą karalność, stanowi znamię czynu zabronionego, współdziałający podlega odpowiedzialności karnej przewidzianej za ten czyn zabroniony, gdy o tej okoliczności wiedział, chociażby go nie dotyczyła. Wobec współdzia-

łającego, którego nie dotyczy okoliczność osobista dotycząca sprawcy, która stanowi znamię czynu zabronionego, a wpływa chociażby tylko na wyższą karalność, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 21 kk).

Okoliczności wyłączające odpowiedzialność karną bezpośredniego wykonawcy czynu (jak choćby brak możliwości przypisania mu winy) nie stanowią przeszkody do przyjęcia takiej odpowiedzialności po stronie sprawcy kierowniczego i sprawcy polecającego⁴.

Nie podlega karze współdziałający, który dobrowolnie zapobiegł dokonaniu czynu zabronionego (art. 23 § 1 kk).

Sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w stosunku do współdziałającego, który dobrowolnie starał się zapobiec dokonaniu czynu zabronionego (art. 23 § 2 kk).

2. Podżeganie

Podżeganie polega na nakłanianiu innej osoby do popełnienia czynu zabronionego. Możliwe jest ono tylko w zamiarze bezpośrednim. Może polegać na jakimkolwiek oddziaływaniu na inną osobę, mającym wzbudzić w niej zamiar popełnienia czynu zabronionego. Dopuszczalne jest zatem nakłanianie nie tylko słowem, ale także gestem. Może wystąpić w formie nalegania, prośby lub obietnicy korzyści. Podżeganie zawsze przybiera postać działania.

Podżeganie musi być zindywidualizowane i dotyczyć określonej osoby lub osób. Nie jest podżeganiem publiczne nawoływanie do popełnienia czynu zabronionego. Takie zachowanie może wypełniać znamiona czynów zabronionych określonych przez przepisy art. 255 kk lub art. 52a kw.

Podżeganie może polegać również na nakłanianiu do podżegania.

Podżeganie jest dokonane wtedy, kiedy podżegaczowi uda się wzbudzić w sprawcy zamiar popełnienia przestępstwa, natomiast usiłowanie podżegania jest wtedy, kiedy podżegacz bezpośrednio zmierza do wzbudzenia takiego zamiaru, jednak mu się to nie udaje.

Podżegacz odpowiada w granicach swego zamiaru. Nie odpowiada zatem za eksces bezpośredniego sprawcy. W wypadku kiedy osoba podżegająca jednocześnie realizuje ustawowe znamiona czynu zabronionego, odpowiada tylko za sprawstwo. W wypadku kiedy sprawca dopuszcza się podżegania, a następnie popełnia czyn zabroniony sam lub we współsprawstwie, podżeganie należy traktować jako czyn współukarany uprzedni.

Podżeganie jako postać zjawiskowa przestępstwa jest zrealizowana w momencie zakończenia nakłaniania. Odpowiedzialność podżegacza nie zależy od stadium realizacji przestępstwa przez sprawcę. Dla realizacji znamion postaci zjawiskowej podżegania wystarczy, że objęte świadomością nakłaniającego przyszłe zachowanie osoby nakłanianej odpowiada znamionom czynu zabronionego określonego typu⁵.

Jeżeli osoba nakłaniania już wcześniej uzewnętrzniała zamiar popełnienia tego czynu, wówczas nie mamy do czynienia z podżeganiem, lecz z pomocnictwem intelektualnym, które polega na utwierdzeniu w zamiarze przestępnym.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2008 r., IV KK 39/08, „Biuletyn Prawa Karnego” 2008, nr 10.

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2003 r., WA 42/03, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych” 2003, poz. 2055.

Odpowiedzialność za podżeganie zachodzi także wtedy, gdy sprawcy wykonawczemu nie można przypisać winy np. z powodu nieletniości, niepoczytalności.

Sąd wymierza karę za podżeganie w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo (art. 19 § 1 kk).

Zgodnie z treścią art. 20 kk podżegacz odpowiada w granicach swojej umyślności niezależnie od odpowiedzialności osoby, którą nakłonił do popełnienia przestępstwa.

Jeżeli czynu zabronionego tylko usiłowano dokonać, podżegacz do tego przestępstwa odpowiada jak za usiłowanie (art. 22 § 1 kk). Jeżeli czynu zabronionego nie usiłowano dokonać, sąd może w stosunku do podżegacza zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 22 § 2 kk).

Nie podlega karze podżegacz, który dobrowolnie zapobiegł dokonaniu czynu zabronionego (art. 23 § 1 kk). Natomiast w stosunku do podżegacza, który dobrowolnie starał się zapobiec dokonaniu czynu zabronionego, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 23 § 2 kk).

W przypadku gdy podżegacz uczestniczy w realizacji ustawowych znamion przestępstwa, do którego popełnienia uprzednio namawiał, odpowiada wyłącznie za sprawstwo. Podżeganie w tej sytuacji należy traktować jako czyn współukarany uprzedni.

Prowokacja jest to działanie podjęte w celu skłonienia innej osoby do popełnienia przestępstwa, aby przeciwko tej osobie zostało skierowane postępowanie karne (art. 24 kk). Prowokator odpowiada jak za dokonanie podżegania, nie mają w jego przypadku bowiem zastosowania przepisy z art. 22 § 1 i 2. Odpowiedzialność za prowokację zostaje wyłączona wtedy, kiedy prowokator działa w ramach swych uprawnień i obowiązków (por. art. 144a ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji⁶ i art. 29–30 oraz 32 ustawy z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu⁷).

3. Pomocnictwo

Pomocnictwo polega na ułatwieniu innej osobie popełnienia czynu zabronionego. Stroną podmiotową pomocnictwa jest umyślność zarówno w postaci zamiaru bezpośredniego, jak i ewentualnego. Pomocnictwo stanowi każda czynność, która faktycznie ułatwia innej osobie popełnienie czynu.

Zgodnie z treścią art. 18 § 3 kk odpowiada za pomocnictwo, kto w zamiarze, aby inna osoba dokonała czynu zabronionego, swoim zachowaniem ułatwia jego popełnienie, w szczególności dostarczając narzędzie, środek przewozu, udzielając rady lub informacji; odpowiada za pomocnictwo także ten, kto wbrew prawnemu, szczególnemu obowiązkowi niedopuszczenia do popełnienia czynu zabronionego swoim zaniechaniem ułatwia innej osobie jego popełnienie. Należy pamiętać, że odpowiada za pomocnictwo przez zaniechanie tylko ten, kto miał faktyczną możliwość działania, i tylko wtedy, kiedy jego działanie utrudniłoby popełnienie czynu.

W wypadku kiedy osoba udzielająca pomocy w popełnieniu czynu zabronionego jednocześnie realizuje jego ustawowe znamiona, odpowiada tylko za sprawstwo. W wypadku kiedy

⁶ Dz. U. z 2015 r. poz. 355, z późn. zm.

⁷ Dz. U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154, z późn. zm.

sprawca dopuszcza się pomocnictwa, a następnie popełnia czyn zabroniony sam lub we współsprawstwie, pomocnictwo należy traktować jako czyn współukarany uprzedni.

Pomocnictwo jako forma zjawiskowa może wystąpić jedynie przed dokonaniem czynu zabronionego przez sprawcę wykonawczego lub w jego czasie. Pomoc udzielona po dokonaniu przestępstwa może przybrać postać przestępstwa poplecznictwa (art. 239 kk), ułatwienia ucieczki osoby prawnie pozbawionej wolności (art. 243 kk) lub paserstwa (art. 291 kk).

Sąd wymierza karę za pomocnictwo w granicach zagrożenia przewidzianego za sprawstwo. Wymierzając karę za pomocnictwo, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 19 § 1 i 2 kk).

Zgodnie z treścią art. 20 kk pomocnik odpowiada w granicach swojej umyślności niezależnie od odpowiedzialności sprawcy głównego.

Jeżeli czynu zabronionego tylko usiłowano dokonać, pomocnik odpowiada jak za usiłowanie (art. 22 § 1 kk). Jeżeli czynu zabronionego nie usiłowano dokonać, sąd w stosunku do pomocnika może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (art. 22 § 2 kk).

Nie podlega karze pomocnik, który dobrowolnie zapobiegł dokonaniu czynu zabronionego (art. 23 § 1 kk). W stosunku do pomocnika, który dobrowolnie starał się zapobiec dokonaniu czynu zabronionego, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 23 § 2 kk).

Literatura

- Gardocki L., *Prawo karne*, wyd. C.H. Beck, 2013.
- Marek A., *Prawo karne*, wyd. C.H. Beck, 2007.
- Mozgawa M., (red.) M. Budyn-Kulik, P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. Wolters-Kluwer, 2014.
- Sroka T., *Kodeks karny. Wybór orzecznictwa*, wyd. Wolters-Kluwer, 2014.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2015 r. poz. 355, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
- Ustawa z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. z 2010 r. Nr 29, poz. 154, z późn. zm.).

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 września 1970 r., IV KR 191/70, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa” 1971, nr 1, poz. 3.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2003 r., WA 42/03, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych” 2003, poz. 2055.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2008 r., IV KK 39/08, „Biuletyn Prawa Karnego” 2008, nr 10.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 6 października 2000 r., II AKa 138/99, „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2001, nr 5, poz. 23.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 21 marca 2006 r., II AKa 31/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, z. 4, poz. 32